ÑAPA
Weekendbijlage
van dagblad Amigoe
zaterdag 1 oktober 2016

Van Poppy naar Lusette

Het verhaal van een transformatie

Pagina 4 & 5

Inhoud

Voorpagina 1
Inhoud 2
Uitgelicht 3
Op de stoel van... 4 & 5
Literatuur 6 & 7
Tur ta Konta 8 & 9
Fundashon Yuda Yu 10
Eten & drinken 11
10 jaar ATM 12 & 13
Recht 14
Puzzels 15
Beroep onder de loep 16

Foto van de week.

Waar zou hij op wachten, denkt de vogel. De foto werd genomen door Karel Uranie van de Sande in de tuin op een muurtje.

Heeft u een mooie foto? Stuur hem dan naar napa@amigoe.com.

Colofon

BLADMANAGER Linda van Eekeres
email: napa@amigoe.com
telefoon: 7672000

CORRECTIE Ari Manse

VORMGEVING Wendela Ataliede
Oscar Vanegas

Voorpaginafoto: Ken Wong

Aan deze Ñapa werkten mee:

Ingemara Bak
Marja Berk
Monique Casimiri
Henry Habibe
Brede Kristensen
Kim van der Meer
Harley Offerman
Nicole Pieternella
May Voges
Miriam de Windt
Ken Wong
Nelly Rosa

Thuis.

Bootbaai

Monique Casimiri

Een lome warme middag op het strand van Mambo. Daar lagen we op een bedje te genieten van onze zoon die helemaal losging op een groot luchtkussenparadijs dat in het water ligt. We worden opgeschrikt door een enorm lawaai dat vanuit het oosten, over het water, onze kant uit komt. Een grote oceaanracer buldert met een lawaai van jewelste over het water heen. We kijken nog even door tot de wind het geluid vangt en wegneemt van ons.
En dan ineens zien we dat de racer de baai in is gevaren. Weliswaar met minder kracht en minder lawaai, maar hij is er toch echt. Hij manoeuvreert zich tussen de zwemmende mensen in om aan te meren op het zand. Hij is helemaal doorgevaren tot aan het strand. De zwemmers ontwijkend. Verbaasd vergaap ik mij aan dit tafereel in afwachting van de security die hier ongetwijfeld iets van komt zeggen. Dit kan niet de bedoeling zijn. De vaarders kunnen uitstappen zonder natte voeten te krijgen. Ze staan op het strand, zwaaien hier en daar en begeven zich vervolgens naar het zwembad waar ze uitgebreid en luid hun drankjes drinken. En ik ben nog steeds in afwachting van de security.
Ik zie mannen van in de veertig hun zonen roepen om te gaan kijken naar de racer. Er wordt met name gesproken over PK's. Er worden foto's gemaakt en daar komt eindelijk de security aanlopen. Nu gaat het ervan komen. Nu zal hij zeggen dat dit niet mag en dat de eigenaar zijn boot zal moeten weghalen. Levensgevaarlijk is het, zo varen tussen de zwemmers door. Ik was blij dat ons kind op de luchtkussens allerlei capriolen aan het uithalen was en niet bij de boot in de buurt was. De security bekijkt de boot en gaat er vervolgens naast zitten. Zijn voet in de buurt van het touw om te voorkomen dat dat los zou schieten.
Het plaatje klopt niet. De security zegt niets van de boot, hij bewaakt de boot. De eigenaar en zijn gevolg zitten nog immer luidruchtig in het zwembad, vaders en zonen maken nu foto's en wijzen naar de boot alsof zij de eigenaren zijn en ik denk alleen maar: dit kan toch niet waar zijn. De kans op een ongeluk is zo ontzettend groot. Net zo groot als de boot.
Het enige excuus dat ik kan bedenken is dat dit de ultieme vorm van parkeren voor gehandicapten is. Dichter dan dit kun je niet komen op het strand. Ik mis nog de strandpaal met daarop het blauwe bord waarop een rolstoel staat komende uit een boot en de blauwe parkeerkaart om aan te geven dat je inderdaad gehandicapt bent en daar mag staan.

Uitgelicht.

Meisjesgroep Zeeverkennerij 20 jaar

De meisjesgroep van de Zeeverkennerij Mgr. Verrietgroep bestaat twintig jaar en dat werd afgelopen zaterdag gevierd. De dag werd begonnen met het hijsen van de vlag. Oprichtster van de meisjesgroep Annelies Ackermans sprak een woordje, evenals Citro-voorzitter Lusette Verboom. Bij de Citro zitten verschillende oud-zeeverkenners en Verboom gaf aan te hopen dat er ook enkele van deze meisjes zich later bij de Citro zullen aansluiten. De Stichting Johannes Bosco gaf een donatie. Daarna was er binnen een EHBO-demonstratie en gaven de meisjes op het water een demonstratie kanovaren en zeilen met de optimistjes en de centaur. Ouders en andere aanwezigen konden nog een tour krijgen met een motorboot op het Spaanse Water. Na een gezellig samenzijn en het strijken van de vlag was er ten slotte tijd voor taart.

Foto's: **Ken Wong**

Op de stoel van... Lusette Verboom

Van Poppy naar Lusette,

'Op de stoel van…' is een serie persoonlijke interviews waarin Nicole Pieternella op zoek gaat naar de mens achter bekende persoonlijkheden binnen diverse gelederen van onze samenleving. Wat hebben zij bereikt en vooral: wie zijn deze mensen op verschillende sleutelposities? Deze week Lusette Verboom.

Tekst: **Nicole Pieternella** Foto's: **Ken Wong**

Tijdens een jaar zeilen door het Caribisch gebied met haar man Herman 25 jaar geleden op een zeilboot die zij in zeven jaar tijd met eigen handen bouwden, ontstond het idee ergens midden op de Caribische Zee: een galerie voor Curaçaose kunst. Iets waar tot dan toe nog niemand op was gekomen en waarvan niet veel mensen dachten dat het zou kunnen slagen.

Ondertussen zijn lokale kunstenaars niet meer weg te denken uit onze huizen, kantoren en openbare ruimtes, hebben verschillende stukken zelfs hun plek overzee gevonden en transformeerden Lusette Verboom en haar man Herman een van de 55 landhuizen die ons eiland nu nog telt tot een lokaal kunstwalhalla. Maar de Curaçaose kunst en Landhuis Habaai zijn niet de enige die door de jaren heen een grondige transformatie doorliepen; eigenaresse Lusette Verboom zelf ook.

Gedurende die zeilreis maakt Verboom wat zij haar eerste grote transformatie noemt door: "Als je een paar dagen achter elkaar op zee bent, met niets anders dan water, zon, maan en sterren, dan ervaar je hoe nietig je bent. En hoe groot het universum is. Dan realiseer je je ook dat je alles kan; als je er maar helemaal achter staat."

Deze transformatie op zee heeft grote invloed op de wending die Verboom haar carrière bij thuiskomst geeft. Ze lacht openhartig als ze verder vertelt: "Ik had mij bedacht dat iedereen bij thuiskomst wel op mij had zitten wachten. Maar niemand had zitten wachten, hoor! Dus ik besloot mijn carrière als logopediste en mijn werk bij de Sede di Papiamentu vaarwel te zeggen en voor mezelf te beginnen. Tijdens ons jaar zeilen had ik in de verschillende havens gezien hoe op allerlei plekken in het Caribisch gebied lokale kunst en souvenirs aangeboden worden en dat het op Curaçao bijna niet gebeurde."

Aan de West Werf waar de cruiseschepen aanleggen, begint Verboom haar eigen tekeningetjes en souvenirs van drijfhout te verkopen aan voornamelijk toeristen. Zelf kunst maken, had ze tot dan toe nog nooit gedaan. Maar het gaat zo goed dat zij vijf jaar later aan de De Rouvilleweg Kas di Alma Blou begint, haar eigen creaties loslaat en zich volledig concentreert op het aan de man brengen van kunst en souvenirs van lokale kunstenaars.

Weer tien jaar later kopen Lusette en Herman een eigen landhuis op Habaai waar kunst tentoongesteld, verkocht en ingelijst kan worden. Waar éénmaal per maand op een kunstnijverheidsmarkt lokale mensen souvenirs aanbieden. Waar zich ondertussen ook een goudsmid gevestigd heeft en waar Verboom en haar man op de eerste verdieping hun woonhuis gecreëerd hebben.

Op doorgang

Als een rode draad loopt het thema 'transformatie' door het gesprek met Verboom. We zitten op de galerij van het 300 jaar oude Landhuis Habaai en hebben het over de gedaantewisseling van het gebouw dat zij tien jaar geleden met haar man als ruïne kocht om het stukje bij beetje in glorie te herstellen.

het verhaal van een transformatie

"Wij zijn hier op doorgang", zegt ze terwijl ze om zich heen kijkt. "Wij hebben de eer om er weer glans aan te geven. Herman houdt zich naast zijn eigen bedrijf bezig met de restauratie en het onderhoud van het gebouw en ik draai de galerie." Voor ze haar verhaal vervolgt, staat ze stil bij haar huwelijk van 36 jaar: "Mijn man is mijn drijvende kracht. Hij laat mij zijn wie ik ben en ik kan altijd op hem terugvallen. Zoiets als dit kun je alleen opbouwen als je 100 procent op elkaar kunt vertrouwen", zegt ze om zich heen gebarend.

"De uitstraling en de sfeer hier hebben wij zelf gecreeerd. Als ik oude foto's van deze plek zie, denk ik: 'Hoe hebben wij dit aangedurfd?' We hadden misschien hard moeten weglopen. Een paar maanden na de aankoop van het landhuis in 2005, begon de mangoboom vruchten te geven. Mijn vader die toen nog leefde zei tegen mij: 'Dit gebouw is blij met jullie'."

De hele verdere ochtend druppelen mensen de galerie binnen, bekijken de expositie die de avond ervoor opende, nemen een kijkje bij de Goudsmid en complimenteren Verboom met de plek die zij voor Curaçaose en Caribische kunst en souvenirs gecreëerd heeft.

Keihard werken

En dan krijgt het gesprek een serieuzere ondertoon: "Wij werken keihard. Alleen op zondag nemen wij rust. Dit is een bedrijf waarvoor ik iedere maand veel geld moet binnenhalen. Dat begrijpen de kunstenaars niet altijd. Ik moet veel verkopen om iedere maand de hypotheek af te lossen en mijn onkosten te kunnen dragen. Ik heb een erg commerciële instelling. Zo heb ik vanaf het begin zowel kunst als souvenirs aangeboden. Zonder de souvenirs was de galerie er vandaag niet meer geweest. Alleen van de kunst leven, is binnen deze kleine afzetmarkt niet haalbaar."

Ondernemen blijkt Verboom in het bloed te zitten. Haar vader komt van St. Vincent en van hem leerde ze volhouden. "Degenen die hun land verlaten om ergens anders een beter bestaan op te bouwen, hebben vaak heel veel willpower." Van haar moeders familie heeft ze waarschijnlijk het ondernemerschap geërfd. "Mijn grootvader kon niet lezen of schrijven, maar hij had een eigen toko en verhuurde huisjes. Mijn vader zette een bakkerij op en mijn moeder runde de toko. We hadden het niet breed. Samen kregen mijn ouders zeven kinderen en namen nog eens twee kinderen aan. Iedereen werkte altijd mee."

Als ze klaar is met vertellen welke achtergrond en houding haar bedrijf mogelijk hebben gemaakt, is het even stil. Na even nadenken geeft ze aan dat 'volhouden' belangrijk is, maar 'je intuïtie volgen' en 'loslaten' ook.

Inner Dance

Dat Lusette Verboom naast sprankelend, levenslustig, expressief en zakelijk ook een emotionele, diepvoelende kant heeft, komt in het volgende deel van het gesprek naar voren. Ze vertelt hoe ze in 2009 begint met wekelijks naar 'Inner Dance' gaan en hoe dat haar leven verandert. "In Inner Dance leer je letterlijk met je emoties dansen en zo je gevoelens – of ze nu blij of verdrietig zijn – los te laten of een gezonde plek te geven."

De heilzame werking van Inner Dance op Verbooms leven is van dien aard, dat zij na een jaar besluit zich er een tweede jaar heel intensief mee bezig te houden. "We zijn met bijna dezelfde groep een tweede jaar, iedere maand steeds een heel weekeinde bij elkaar gekomen onder leiding van Ilse Daal. In dat jaar heb ik de belangrijke emoties van alle periodes in mijn leven doorlopen en heb ik geleerd hoe ik – wat er ook gebeurt – altijd terug kan naar mijzelf. Als een gebeurtenis of mensen nu emoties in mij losmaken, realiseer ik mij dat het niet met de mensen of de gebeurtenis te maken heeft, maar kan ik met mezelf aan de slag. Ik ga op zoek naar het waarom van mijn pijn en emoties en probeer ze te transformeren tot iets positiefs. Ik heb geleerd dat we vaak niet weten wie we zijn; laat staan dat we weten wie de ander is of wat hij bedoelt."

Poppy voorbij

Inner Dance heeft in alle opzichten Verbooms kijk op het leven veranderd. Zo besluit ze ook de naam Poppy waaronder iedereen op het eiland haar kent, definitief los te laten en haar doopnaam Lusette aan te nemen. "Jarenlang had ik het gevoel dat ik er niet echt bij was; alsof ik niet zelf degene was die aan mijn eigen leven deelnam. Tijdens Inner Dance stuitte ik hier op. Met mijn moeder had ik altijd een goede relatie gehad, maar ik was niet echt emotioneel bij haar betrokken. Een ervaring tijdens Inner Dance bracht mij ertoe mijn moeder te vragen hoe ze mijn geboorte had ervaren. Ze bleek een hele moeilijke zwangerschap te hebben gehad en ze dachten dat ik doodgeboren werd. Ze sprak over mij in mijn eerste levensminuten alsof ik geen werkelijk kind was, maar een pop die niet ademde toen zij ter wereld kwam, maar gelukkig toch nog tot leven kwam. Ik kreeg vanaf dat moment de koosnaam Poppy. Toen ik eenmaal alle emoties hier omheen verwerkt had, was ik Poppy voorbij en voelde ik mij Lusette: een positieve vrouw die in het licht staat en licht afgeeft. Er is als Lusette een heel stuk van mijzelf beschikbaar gekomen waar ik als Poppy niet bij kon. Mijn moeder is ondertussen aan het dementeren. Ik ben ontzettend dankbaar dat ik dit gesprek nog voor die tijd met haar heb kunnen hebben. Door mijn transformatie ben ik niet alleen meer beschikbaar voor mijzelf, maar ook voor mijn moeder die nu veel zorg en aandacht nodig heeft."

Loslaten

Het transformatieproces dat 25 jaar terug begon op de zeilboot in de Caribische Zee en een aantal jaar geleden een hoogtepunt vond, werkt nog dagelijks door in alle aspecten van Verbooms leven. Ook in haar werk. "Het gaat om kansen pakken en geven, maar ook om loslaten. Intuïtief aanvoelen wanneer een doel is afgerond en je door moet naar iets nieuws."

Over haar Gallery Alma Blou zegt Verboom: "Ik was de eerste en ben er nu twintig jaar later nog. Het is mij gelukt om de lokale kunst een podium te geven. Het aantal kunstenaars op het eiland is enorm gegroeid en de mensen weten hun werk vanuit huis, winkeltjes en marktjes ondertussen goed aan de man te brengen. Ik wil nu meer internationale kunst naar het eiland brengen, maar ik zal zien waar de wind mij naartoe brengt. Ik hou mij nergens krampachtig aan vast."

Splika zet zich in voor uniforme

De Stichting Splika vierde 11 september haar 26e verjaardag in Den Haag. Het gevarieerde programma bestond onder meer uit de uitreiking van de Prijs 'Danki di Bròns', een lezing van professor Eva Martha Eckkrammer over de spelling van het Papiaments en de benoeming van de voorzitter van Splika, Ruben Severina, tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Tekst: **Henry Habibe**

Irene de Cuba, manager van BookIsh Plaza, krijgt door Ruben Severina, voorzitter van Stichting SPLIKA, de 'Danki di Bròns; uitgereikt.

De 'Danki di Bròns' die eerder werd toegekend aan Izaline Calister en het echtpaar Florimon en Igma van Putte-de Windt, werd dit jaar toegekend aan Bookishplaza in de persoon van Irene de Cuba.
De uit Suriname afkomstige loco-burgemeester van Den Haag, Rabin Baldewsing, en Ronnie Martina spraken hun grote waardering uit voor de verdiensten van Severina. Aronette Martis liet de werkzaamheden die Splika in de loop van de tijd ontplooid heeft, de revue passeren en er werden gedichten van Yerba Seku op een scherm geprojecteerd en afgedraaid. Het grootste gedeelte van de middag werd in beslag genomen door het college van Eckkrammer. Zij benadrukte dat het spellingsysteem niet een wezenlijk onderdeel van de taal is. Het behoort niet tot de taal zelf ('orthography is not language'). Met andere woorden: verandering van een spelling betekent niet een taalverminking. Wat de 'onenigheid' betreft die er op dit gebied bestaat tussen Aruba enerzijds en Curaçao en Bonaire anderzijds, meent Eckkrammer dat dit gebaseerd is op wat zij noemt 'de identiteit van de eilanden'. Het feit dat er twee soorten spellingen bestaan beschouwt zij als een culturele eigenschap.

Problematiek

De spelling van het Papiaments is altijd een lastig punt geweest. Mensen als J.S. Corsen en W.M. Hoyer hebben zich ermee beziggehouden. In 1928 merkte Rodolfo Lenz al op dat het voor een buitenlander heel moeilijk is om zich van de uitspraak van het Papiaments een idee te vormen vanwege de zeer opvallende mengeling van Hollandse en Spaanse spelling. Het gevolg is dat men hoe langer hoe meer in een chaotische situatie terechtkwam: hoe moet deze taal eigenlijk geschreven worden? In 1945 schreef Edgardo Díaz in *Aruba Esso News* een artikel waarin hij wees op deze 'moeilijkheid'. Hij vond het geen gemakkelijke opgave om een consequente spelling vast te stellen omdat onze taal beïnvloed is door veel andere talen.
Díaz was geen voorstander van de 'Hollandse spelling', maar ook een spelling die de Spaanse schrijfwijze als model heeft zou volgens hem niet de gewenste oplossing opleveren. Zo zijn er veel Spaanse woorden die in het Papiaments anders uitgesproken worden. Er treedt in het Papiaments 'palatalisatie' op van de 's'-klank wanneer deze gevolgd wordt door een 'i'. 'Pasion' bijvoorbeeld wordt als 'pashon' uitgesproken; 'dirección' als 'direkshon'.

Prof. Dr. Eva Martha Eckkrammer

Naar een uniforme spelling

Op Curaçao heeft in de jaren vijftig vooral Antoine Maduro zich met deze kwestie beziggehouden. Hij gaf aan dat woorden die 'intact' uit het Nederlands zijn overgenomen, de 'Hollandse' spelling kunnen behouden: 'baar', 'spaar', 'preekstoel', 'potlood', 'zuurdeeg', 'rouwband', 'lauw', et cetera. De gepalataliseerde klank ('sh') waar Edgardo Díaz het reeds over had, kon met het teken 'sh' weergegeven worden.
Pas rond 1961 werd tot een meer uniforme schrijfwijze overgegaan, hetzij onofficieel. Toen werd op initiatief van Luis Daal een commissie gevormd, bestaande uit Curaçaose auteurs en personen die zich via radio, pers en andere publiciteitsorganen met het Papiaments bezighielden. De naam van die commissie spreekt voor zich: Fo'i hopi, un só (Uit vele spellingen, slechts één). Een op de fonologie gebaseerde spelling zou – volgens die commissie – de oplossing zijn voor de chaos en verwarring op dit terrein. Door een bepaald aantal Curaçaose auteurs werd sindsdien een bescheiden begin gemaakt met het gebruik van de fonologische spelling, waaronder een aantal bundels van Pierre Lauffer en Luis Daal. Inclusief de bloemlezing 'Di Nos' van Lauffer.

Concrete voorstellen

Voordat het Ontwerp voor een spelling door de Curaçaose taalwetenschapper Raúl Römer tot stand kwam, had men dus al een zekere ervaring opgedaan met de fonologische spelling.
Tussen de 'spelling Daal' en de 'spelling Römer' die in 1969 werd gepresenteerd, bestaat geen essentieel verschil. Allebei zijn ze gebaseerd op de fonologie. Toen het ontwerp van Römer werd ingediend, werd door de overheid een commissie benoemd waarin onder meer twee Arubanen zitting namen, te weten Hubert Booi en Ernesto Rosenstand. Het behoeft dan niet te verwonderen dat Booi in datzelfde jaar zijn dichtbundel 'Muchila' publiceert volgens de fonologische spelling. De iets later door Rosenstand uitgegeven verhalenbundel (over Aruba) verscheen ook in een min of meer fonologische spelling. Uit 1973 dateert zijn 'Kuentanan rubiano' (let op de 'k'). In zijn 'Prologo' schrijft hij: "...Temponan outéntiko, pintoresko i romántiko, ku a pasa asina lihé i a desparsé asina radikal, ma ku ta sigui biba den nòmbernan..." (let op de verschillende 'k's'en de twee soorten accenttekens).

Sinds het midden van de jaren zestig hebben verschillende jonge Arubaanse schrijvers in Nederland diezelfde fonologische spelling gehanteerd, zoals de periodieken Kambio en Kontakto Antiyano. Rond 1969 liep men ook op Aruba warm voor de fonologische spelling. De onderwijswereld ontving die met veel enthousiasme. Men denke hierbij aan het blad Skol & Komunidat van de vakbond van leerkrachten.

Politiek

In 1976 kwam er een kink in de kabel. De vakbond van Arubaanse leerkrachten (VLA) was in onderhandeling over onderwijszaken met de toenmalige gedeputeerde, Delwyn Gomez. De overheid had met een zekere haast een besluit genomen om een commissie in te stellen met als taak 'ons college van advies te dienen omtrent de schrijfwijze van de Papiamentse taal'. Dit vond echter plaats in afwezigheid van de betrokken gedeputeerde. Toen hem gevraagd werd hoe het met de spelling zat, antwoordde hij: "Ik heb hen hiervoor gewaarschuwd... Ik wist dat er moeilijkheden zouden komen." De vakbond heeft toen besloten geen zitting meer te nemen in de spellingscommissie van de toenmalige MEP, waarin de volgende personen zaten: J. Mansur, J. Maduro, O. Paris-Wever, H. Henriquez en A. Croes. Er kwam sindsdien een spelling tot stand, die men 'etymologisch' noemde, maar die, bij nader inzien, niet altijd iets met de oorsprong van de woorden te maken heeft.

Is er één spelling op Aruba?

Een Arubaanse dichter die in 1977 een bundel gedichten lanceerde is Tico Croes. Dat deze Arubaan de combinatie 'si' in bepaalde woorden palataliseert (zoals alle native speakers van het Papiaments doen) blijkt uit zijn schrijfwijze in dat jaar: 'desesperashon', 'sklamashon', frustrashon'. In de jaren daarna schreef hij zulke woorden nog steeds met het teken 'sh' om daarmee de palatalisatie aan te geven (bijvoorbeeld 'revolushon' in bloemlezing Cosecha Arubiano). Ook hanteerde hij de 'k' (geen 'c') wanneer er sprake was van de k-klank: ku, kon, boka, sakudi, skonde, kore, keiro, et cetera.

Opmerkelijk is dat Croes later een andere spelling hanteerde bij het verschijnen van zijn tweede bundel in 1997. Deze werd door Diario uitgegeven en door J. Mansur van een voorwoord voorzien. In die bundel lezen we 'pasion', 'emocion' en 'confusion' in plaats van 'pashon', 'emoshon' en 'confushon'. Er wordt dan dus geen rekening meer gehouden met de palatalisatie. Ook het eerdere gebruik van de 'k' is verdwenen. Nu staat te lezen: cu, con, boca, sconde, core. De 'k' komt dan alleen voor in woorden als 'keto', 'kende','kima' en 'skina', die van Spaanse of Portugese oorsprong zijn. Opmerkelijk is de schrijfwijze van het woord 'calki'. Een grappige combinatie van de 'c' en de 'k'! Maar ook de 'qu' wordt sporadisch gebruikt voor de k-klank ('coquetia'). Opvallend is verder de afwezigheid van accenten.

spelling Papiaments ABC-eilanden

Toen de bloemlezing 'Cosecha Arubiano' in 1984 verscheen hadden de samenstellers niet aan de toepassing van een uniforme spelling van Aruba gedacht. Men kan zich afvragen: bestond die wel? Het wekte, bij het lezen, een nogal rommelige indruk. Men ziet daarin, bijvoorbeeld, 'ambicion' naast 'ambishon' staan, 'sconde' naast 'skondi', 'awacero' naast 'awasero', 'cu' naast 'ku' (soms bij dezelfde auteur). In teksten van Mansur bijvoorbeeld komen er geen accenttekens voor. Daar wordt het woord voor 'bier' in het Papiaments als 'cervez' geschreven (Spaans: 'cerveza'). Echt etymologisch, zou men zeggen, maar welke andere Arubaan doet dit vandaag de dag nog? En hoe zou het woord 'cocolishi' (zeeschelp) etymologisch geschreven moeten worden? Geeft men er zich wel rekenschap van dat het een woord is afkomstig van het oud-Nederlands, 'kokkelhuusje'?

De samensteller van de in 2000 uitgekomen bloemlezing, 'Isla di mi' (Mijn eiland), Frank Williams, geeft de 'k'-klank op drie verschillende wijzen weer. Nu eens met een 'c', dan weer met een 'k', en sporadisch ook met de Spaanse 'qu'. Voorbeelden: 'cas', 'cu', 'busca', 'kiko', 'ken', 'aki', 'remarke', 'arkitecto'. Maar ook: 'conquista', 'desequilibrio' en 'siquiatra. De typische palatalisering van het Papiaments (sh-klank) werd rond 1997 trouw weergegeven als een 'sh' (zijn roman 'E Yamada'). Voorbeelden: 'intenshon', 'tentashon', 'reacshon' en 'consenshi'.
In een gedicht uit 2000 bestaat er nog steeds de afwisseling van 'c' en 'k' voor de k-klank. Maar de palatalisatie wordt niet meer als 'sh' aangegeven. Dan laat hij gewoon de combinatie '-cci-' staan (zoals in het Spaans). Dus: 'afeccion' en 'direccion'. In genoemde bloemlezing verkiest Pedro Velásquez om daarmee de palatalisatie wel aan te geven. Hij schrijft: 'obstrucshon', maar handhaaft wel de 'c' voor de k-klank. In woorden als 'kenter' en 'keda' zien we wel de 'k'. Bij Williams treft men soms wel het accentteken aan. Zo bijvoorbeeld in 'purá', 'pegá', 'antohá', 'trankilisá' en 'hipócrita'. Merkwaardig genoeg niet bij het woord 'casa', met de betekenis van echtgenote. Bij dit woord dient immers de laatste 'a' beklemtoond te worden om die betekenis te krijgen. Men bespeurt een dodenkele keer ook een fonologisch vonkje: 'djoin', 'stret' (Engels: join, straight). Met betrekking tot de s-klank is er weer van inconsequentie sprake. Voorbeelden: 'seronan', 'trece', 'citando' en bisicleta'.

Bij de bekende Arubaanse linguïst Ramon Todd Dandaré komen we ook weifelende momenten tegen. Bezigde hij omstreeks 1971 de 'k' om daarmee de k-klank weer te geven, rond 1983 ging hij ertoe over om nu eens de 'k', dan weer de 'c' aan te wenden. Voorbeelden uit Cosecha Arubiano: kayente, loko, kore, kas, keto, ku, pakus. Maar in een gedicht uit 1981 schrijft hij: 'compañero', 'cla', 'couchi', 'curason', 'cu', 'core', 'catibo'. Omstreeks 2000 weifelt hij nog steeds. In één en hetzelfde gedicht: 'kibrahacha', 'kit'é', 'hink'é', naast: 'coi', 'core', 'cayente'. Hetzelfde kan opgemerkt worden ten aanzien van de s-klank: in 1971 'serebro' en in 2000 'cerebro'.
Het is duidelijk dat er op Aruba geen sprake is van een uniforme spelling. Integendeel. Ook onder de jongere Arubaanse auteurs, die zich rond de in Nederland bestaande Simia Literario groeperen, valt er een inconsequente tendens te bespeuren. Deze tendens heeft iemand uit Aruba in de loop van dit jaar wanhopig doen verzuchten: "Mi ta bira un poko loko di e ortografia."

Ruben Severina kreeg een koninklijke onderscheiding van de loco burgemeester van den Haag, Rabin Baldewsingh.

Bij een poging om tot een uniforme spelling voor de drie eilanden te komen blijkt het erg moeilijk om rekening te houden met die van Aruba. Er bestaan daar immers, zoals hiervoor aangetoond, verschillende spellingen.Wat is dan de spelling waarmee rekening gehouden zou moeten worden? Van de verwarrende situatie aldaar blijkt Eckkrammer niet zo goed op de hoogte te zijn. Anders zou zij niet beweerd hebben dat men stellig rekening dient te houden met de spelling van Aruba.

Hoe het ook zij, het is zeer lofwaardig en tevens toe te juichen dat Stichting Splika alles in het werk stelt en hard aan de weg timmert om tot een uniforme spelling te geraken voor de ABC-eilanden!

Letra

William Stanley Merwin

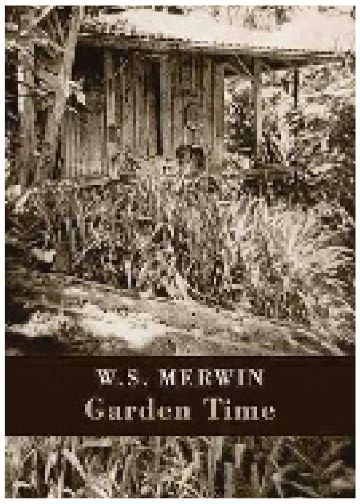

William Stanley Merwin, inmiddels 88, kwam met een nieuwe poëziebundel: 'Garden Time'. Merwin is een Amerikaanse dichter die erom bekendstaat lang aan het schaven en slijpen te zijn, alvorens een gedicht als 'af' te beschouwen. Dat schaven en slijpen betreft ook zijn eigen herinnering. Geen ruwe fragmenten uit het verleden wil hij tonen. Liever fragmenten die door reflectie zijn verfijnd en gepreciseerd. **Om** tot de essentie te komen. Dat levert prachtige zinnen op die zowel het object van herinnering weergeven als de binnenkant van de innerlijke beleving van de dichter toentertijd. "Summer has come to the trees reaching up for it / it has come in daylight without a sound / it arrived when the trees were dark in sleep / they dreamed it and woke knowing it was there."
Maar dit vooruitblikken, dit voorgevoel van een naderende zomer, blijkt in het algemeen het voorgevoel te zijn van voorbijtrekkende tijd. Dus ook van het naderende einde, herfst, winter. Van vergankelijkheid. Zoals expliciet in The Sound of Forgetting: "While the rain fell all around us / I listened to you breathing / I wanted to remember / the sound of your breath / but we lay there forgetting." Zijn verbondenheid met de omgeving, de natuur is groot.
Een ander moment is hij bezig bessen te plukken en kijkend naar de zwaar hangende takken vol bessen, realiseert hij zich dat dit wel eens een hoogtepunt kan zijn, waarna alles minder wordt. Daarom neemt hij zich voor: "Vergeet dit niet, houdt het vast in herinnering." Een prachtige bundel.

Emma Cline

Veel aandacht kreeg dit jaar Emma Clines debuutroman 'The Girls' (2016), nu in Nederlandse vertaling als 'De meisjes' verschenen. Hoofdpersoon Evie is een volwassen vrouw die kennismaakt met een jong stel, tieners nog. De jongen beschouwt zijn vriendinnetje als een wegwerpartikel. Het meisje hunkert naar acceptatie en liefde en neemt het wegwerpgedrag van haar vriendje op de koop toe. Evie moet terugdenken aan de tijd dat zij nog jong was. "So much of desire, at that age, was a willful act... Trying hard to slur the rough, disappointing edges of boys into the shape of someone we could love." Haar ouders waren gescheiden, haar vader afwezig, haar moeder rusteloos zoekend naar nieuwe zekerheden. "I was so attuned to attention... I dressed to provoke love, tugging my neckline lower, settling a wistful stare on my face whenever I went out in public that implied many deep and promising thoughts, should anybody happen to glance over." Ze komt in een Manson-achtige sekte terecht, waar meisjes genadeloos worden misbruikt. Dat loopt natuurlijk helemaal verkeerd en zeer gewelddadig af.
Een roman over enerzijds afwachtende en anderzijds onstuimig verlangende meisjes. Het contrast tussen de belevingswereld van meisjes en die van jongens, waarover ze schrijft, is op het eerste gezicht groot en op het tweede gezicht klein. De meisjes ontkomen er niet aan zich door jongens te laten leven en de jongens, op hun beurt, ontkomen niet aan de gewelddadigheid van hun eigen mannelijke bewijsdrang. Ook zij laten zich leven door hun eigen impulsen. Met vervreemding als gevolg.
Een buitengewoon opmerkelijke 'coming of age' roman, geschreven door een nog zeer jonge auteur.

ÑAPA

Gastspreker Singapore onderstreept doelstellingen Tur Ta Konta

Fundashon Tur Ta Konta hield, in samenwerking met de University of Curaçao, het reken- en wiskundesymposium 'Innovative Approaches to Mathematics' op 8 september. Keynote spreker was dr. Yeap Ban Har, afkomstig uit Singapore, een autoriteit op het gebied van reken- en wiskundeonderwijs. De stichting heeft twee doelen: kinderen ondersteunen die extra hulp nodig hebben bij rekenen en wiskunde en de gemeenschap bewust maken van het belang van een goede beheersing van rekenen en wiskunde.

Yeap Ban Har uit Singapore reist de hele wereld af om lezingen en workshops te geven over reken- en wiskundeonderwijs.

Tekst: **Marja Berk** Foto's: **Ken Wong**

Maar waarom een spreker uit Singapore? Gewoon, omdat Singapore als nummer twee op de wereldranglijst staat van best presterende landen op dit gebied. Yeap Ban Har reist de hele wereld af om lezingen, conferenties, seminars en workshops te geven. Daarom dus iemand uit Singapore.

Fundashon Tur Ta Konta werkt nauw samen met een groot aantal tutoren die elk een belangrijk onderdeel leveren aan het begrijpelijk maken van de materie. Het symposium was dan ook bedoeld om vragen te stellen, te discussiëren en te luisteren naar de kennis en kunde van Yeap Ban Har, om zo nog beter in staat te zijn leerlingen te begeleiden en de tutoren te laten kennismaken met zijn handige begeleidingstips.

Deze tutoren hebben allen minimaal havo-5 of een vergelijkbare opleiding gevolgd, waren succesvol in rekenen en wiskunde en dragen de leerlingen een warm hart toe. "Eén uur per week kan de toekomst van een kind veranderen", aldus Frank Konings, secretaris van de stichting. Hij wordt vergezeld door Yeap Ban Har en voorzitter Etienne Ys.

Het symposium had twee gedeelten, vertelt Yeap Ban Har. "In de ochtend was er een bijeenkomst voor beleidsmakers en directies van schoolbesturen om het systeem van rekenen te verbeteren. 's Middags lag de focus op schooldirecties, opleidingsinstituten voor leraren, leerkrachten van het funderend onderwijs en reken- en wiskundedocenten, om te kijken wat er in de klas zou moeten gebeuren om datzelfde resultaat te bewerkstelligen. Verder was iedereen uitgenodigd die affiniteit met de materie heeft."

200 bezoekers

Het interactieve symposium werd door maar liefst 200 personen bezocht, waarvan het merendeel leerkrachten en er werden flink wat vragen gesteld en gediscussieerd. "Veel vragen werden aan mij gesteld over hoe Singapore dit voor elkaar heeft gekregen", lacht Yeap Ban Har, "maar we hebben dit op een aantal manieren gedaan. We zijn uiteraard gestart met het identificeren van het probleem van de over het algemeen lage prestaties en waar het in beginsel verkeerd ging. Daar is veel onderzoek naar gedaan, wereldwijd overigens. Pas dan kun je concluderen waar het fout ging. Dat voorwerk was zeer gecompliceerd en daar hebben we zo'n tien jaar over gedaan."

Het systeem van Singapore is inmiddels wereldwijd bekend. "Zo'n 58 procent studeert inmiddels op hoog niveau af, dat bewijst dat het systeem werkt."

Yeap Ban Har bracht tien jaar door bij het National Institute of Education in Singapore, waar hij betrokken was bij een aantal gefinancierde onderzoeksprogramma's in het wiskundeonderwijs. Hij werkt regelmatig samen met de Curriculum Planning and Development-afdeling van het ministerie van Onderwijs in Singapore en maakte deel uit van een team dat het Singapore Maths Leerplan beoordeelt. Hij blijft cursussen op tertiaire instellingen onderwijzen, zoals het National Institute of Education (Singapore), Wheelock College (Boston) en de Rajabhat Maha Sarakham University (Thailand). Hij zit ook in de adviesraad van het Seed Institute en diverse scholen in Singapore en Azië. Niet de minste op reken- en wiskundegebied dus en dat is een understatement.

Gevraagd naar het doel van de uitnodiging van Yeap Ban Har, antwoordt Etienne Ys: "Dat was in eerste instantie bedoeld om onze doelstellingen te onderstrepen. In dat kader hebben we hem uitgenodigd om mee te helpen awareness te creëren, ook bij de beleidsmakers. Maar iedereen was welkom en het mooie is dat er een brede belangstelling op het eiland bestaat voor onze stichting. Niet alleen vanuit de beleidsmakers of leraren, ook bij ouders groeit de interesse. We timmeren behoorlijk aan de weg en geven veel informatie over onze werkwijze aan schoolbesturen en organisaties in de private en publieke sector. Naar aanleiding van die informatie krijgen we regelmatig verzoeken binnen voor begeleiding. Daar worden dan ook de ouders bij betrokken. We hebben inmiddels de beschikking over 150 tutoren. En dat is natuurlijk niet weinig als je het relateert aan het bevolkingsaantal. Als er een aanmelding binnenkomt, kijken we naar de match leerling/tutor. Het moet natuurlijk wel klikken. Omdat de interesse groeit, zijn we ook genoodzaakt het aantal tutoren uit te breiden. We zijn dus op zoek naar mensen die graag willen helpen. Dat zijn vrijwilligers die allemaal belangstelling hebben in de materie en daar ook goed in zijn. Van penshonado's tot werkenden. We gaan net zolang door met het aantal tutoren, totdat de organisatie het niet meer kan dragen", lacht Ys.

"Om een indicatie te geven van de belangstelling: bij de scholen is er echt veel interesse en we krijgen regelmatig de vraag wanneer de school aan de beurt is. We krijgen ook vaak telefoon van ouders die geïnteresseerd zijn in ondersteuning van hun kind. Maar de aanmelding moet echt vanuit de school zelf komen."

Op de vraag of het systeem ook geschikt is voor kinderen met dyscalculie antwoordt Frank Konings: "Nee, dyscalculie is in de aanpak te vergelijken met dyslexie. Zij moeten professionele hulp krijgen van remedial teachers of andere professionals. Wij kunnen die kinderen dan niet helpen. De tutoren zijn over het algemeen mensen die niet uit het onderwijs komen, maar uit allerlei andere sectoren. Het zijn redelijk vaak mensen uit het bedrijfsleven zoals KLM, Aqualectra, Citco, Bearingpoint, de Algemene Rekenkamer of mensen die niet (meer) werken en graag willen helpen. Het is een ongoing proces, we zijn nooit klaar natuurlijk."

Een tutor ondersteunt de leerling en voor 90 procent gebeurt dat op school, na schooltijd. Bij de overige 10 procent gebeurt het thuis of in de bibliotheek.

Natuurlijk moet het werk van de stichting, inclusief de organisatie van het symposium financieel gesteund worden. Ys: "We krijgen geen subsidie maar we worden veelal door het bedrijfsleven gesponsord. Zij krijgen de jaarrekening en het Plan van Aanpak voor het komende jaar. Afhankelijk van de begroting vragen we dan een bijdrage. Tot nu toe zijn we daar redelijk succesvol in. Vergeet niet dat het bedrijfsleven ook gebaat is bij leerlingen die succesvol zijn afgestudeerd in rekenen en wiskunde. Maar hoe meer tutoren, hoe beter het is."

Zelfvertrouwen

Volgens Konings zijn de resultaten onder andere meetbaar in de reacties van het kind dat wordt begeleid. "Je kunt zien dat het zelfvertrouwen van zo'n leerling groeit en die informatie krijgen we van de tutoren en leerkrachten tijdens een bijeenkomst. Een kind durft soms door onzekerheid geen vragen te stellen, terwijl dat wel heel belangrijk is. We zien dat gelukkig veranderen. Bovendien worden de rapportcijfers van de deelnemende kinderen gemeten en dat gebeurt drie keer per jaar. Onnodig te vermelden dat, als de cijfers hoger worden, de begeleiding aanslaat. Het zijn twee heel belangrijke metingen."

Voorzitter Ys vult aan: "Vaak valt er direct een wijziging in gedrag te bespeuren. Kinderen steken sneller hun hand op bij een vraag of gaan sneller in discussie met de leerkracht. De begeleiding

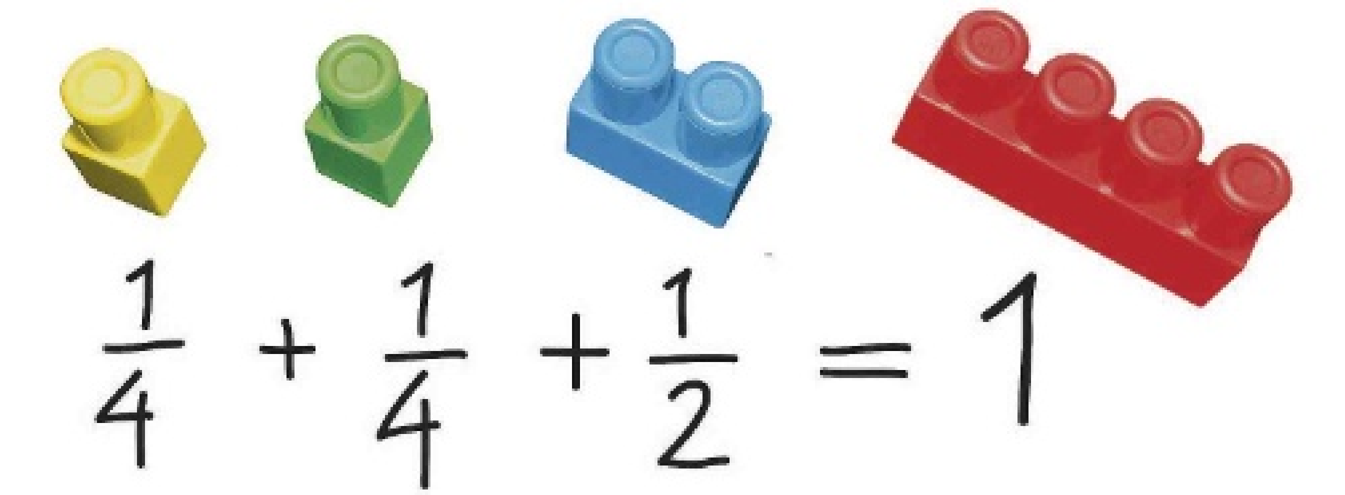

door een tutor kweekt dus ook meer zelfvertrouwen, omdat ze de materie beter begrijpen en ze krijgen individuele aandacht. Een leraar of lerares met dertig kinderen in de klas? Je kunt niet van hen verwachten dat zij elk kind de aandacht geven die het verdient. Het zijn er eenvoudigweg te veel. Die één op één benadering is van wezenlijk belang om het kind verder te brengen. En hoe meer zelfvertrouwen, hoe meer lef, hoe meer leergierigheid. De tutoren worden overigens getraind door Frank en ze leren van hem hoe zij het kind meer zelfvertrouwen kunnen geven. Daar valt of staat het concept bij."

Het doet zich soms voor dat een kind geen vooruitgang boekt, maar het gebeurt zelden. Wat dan? "Dan blijven we het proberen", vertelt Konings. "De kinderen die in ons traject zitten scoren gemiddeld tussen de 4 en 6,5. Dat zijn niet de goede maar ook niet de slechte rekenaars. Het zijn kinderen die, als zij beginnen, rond een 4 of 5 schommelen. Dus de vooruitgang die deze kinderen boeken is niet sky high, maar ze boeken wel succes. Er gaat een lang traject aan vooraf om tot die 6,5 te komen.Vaak gaat de tutor door met het kind in een volgend schooljaar tot soms het laatste jaar. Zij worden dus niet losgelaten. Er zijn overigens kinderen bij die op enig moment dan toch een 8 halen en anderzijds kan een leerling ook terugvallen."

Blogspot

Yeap Ban Har houdt een blogspot bij waar alle informatie te vinden is. Niet alleen over zijn lezing die daar in zijn geheel op is geplaatst. Op de homepage staat zelfs een zeer vereenvoudigde wijze van rekenen geschetst.

"De meeste dingen die ik deel met collega's over de hele wereld, zijn gebaseerd op het werk van vijf theoretici. Een van hen is Jerome Bruner. De theorie van Bruner is gebaseerd op de drie manieren van representatie van wiskundige ideeën: het enactieve (action based information), iconische (a mental picture in the mind's eye) en symbolische (a code or symbol, such as language) model. Studenten maken kennis met een vaardigheid door te handelen met echte objecten. Wanneer de vaardigheid voldoende wordt begrepen, gaan de studenten door naar concepten met betrekking tot verschillende afbeeldingen of schematische voorstellingen. Tot slot is een student in staat om formele, symbolische kennis te verwerven door middel van wiskundige notatie. Het draait allemaal om spelenderwijs leren. Dat is wat wij presenteren aan leerkrachten."

Het klinkt ingewikkeld, maar wie de blogspot bezoekt, krijgt een idee van wat Yeap Ban Har bedoelt. Het systeem wordt elke zes jaar geëvalueerd en indien gewenst aangepast, afhankelijk van de wereldwijde feedback die wordt gegeven.

Over de toekomst van Fundashon Tur Ta Konta kan Ys kort zijn: "We willen zo veel mogelijk tutoren, zodat elk kind die begeleiding nodig heeft, geholpen kan worden. En hoe meer kinderen er aangemeld worden, hoe beter het is. Belangrijk te vermelden is dat wij tweemaal per jaar een bijeenkomst verzorgen met tips voor ouders en overige familieleden, zodat zij in staat zijn te helpen als ze dat wensen. Het huidige systeem verschilt aanmerkelijk van de manier waarop zij vroeger rekenen hebben geleerd dus het is zaak dat juist zij het systeem begrijpen. Verder zijn we bezig met de ontwikkeling van een digitaal platform, waarbij het kind via internet aan de tutor kan worden gekoppeld. De tutor kan na of voor een sessie inhoudelijk communiceren met het kind, inclusief de beschikking over het lesmateriaal. Zo kunnen ze gelijktijdig online werken met elkaar."

Meer informatie is te vinden op www.turtakonta.com of banhar.blogspot.com.

Etienne Ys en Frank Konings van Fundashon Tur Ta Konta.

Yuda Yu geeft kinderen liefde en aandacht

Fundashon Yuda Yu biedt opvang aan twaalf kinderen in de leeftijd van zes tot dertien jaar. Zij brengen de middaguren door bij Margareth 'Popi' en Heriberto 'Ibi' Fraai. Fundashon Yuda Yu draagt sinds twee jaar de zorg voor kinderen waarvan hun ouders dit niet ten volle kunnen doen. Meestal gaat het om alleenstaande moeders.

Tekst en foto's: **Xavora Ricardo-van der Biest**

Heriberto 'Ibi' Fraai (l) en Margareth 'Popi' (midden) omringd door kinderen die zij opvangen.

De stichting is eind 2014 opgericht en begin januari vorig jaar begonnen met de opvang van de kinderen. Het bestuur bestaat uit voorzitter Irene Spencer, secretaris Enid Sambo, penningmeester Rob Kelder en de bestuursleden Dorethy Janga en Jenny Martina. Penningmeester Rob Kelder is medewerker van windmolenbedrijf NuCaptial, dat in samenwerking met Aspiravi deze stichting subsidieert.

"Kortgeleden heeft de stichting voor het tweede jaar subsidie gekregen", aldus Spencer. "NuCapital dat de windmolenparken bij Tera Kòrá heeft geplaatst wilde iets teruggeven aan de bewoners van Tera Kòrá."

Pleegouders

Popi en Ibi Fraai waren voorheen pleegouders van een groep kinderen maar door onvoldoende financiële middelen is deze overheidstichting gesloten. Zij vangen nu kinderen op in de middaguren waarvan de ouders gedurende de dag werken en die niet over de financiële middelen beschikken om opvang te betalen. Deze ouders werken hard om een bestaan op te bouwen voor zichzelf en hun kinderen.

Dagindeling

De kinderen van de stichting worden na schooltijd tot vijf uur 's middags opgevangen bij de familie Fraai. Popi die zelf het middageten bereidt, zorgt ervoor dat alle kinderen genoeg te eten krijgen.
"Na de warme maaltijd krijgen ze ondersteuning bij het maken van hun huiswerk en aan het eind van de middag worden er sociale activiteiten met hun georganiseerd door Ibi", aldus Popi. Daarna gaan de kinderen naar huis waar ze dan door hun ouders worden opgevangen.
Popi: "De kinderen krijgen een gebalanceerde maaltijd die bestaat uit groente, vlees en een bijgerecht." Elke week wordt er een menu samengesteld door Popi waarvan de ouders op de hoogte worden gesteld en zij kunnen aangeven wat hun kinderen wel of niet eten. "Tevens kunnen de kinderen genieten van verschillende zelfgemaakte toetjes."
Aan het eind van de middag voor ze naar huis gaan krijgen de kinderen brood mee naar huis om als avondeten te kunnen eten. Bij de familie Fraai kunnen ze genieten van dingen die ze thuis vaak niet krijgen. Centraal staat dat deze kinderen liefde en aan aandacht krijgen. Popi: "De kinderen geven zelf aan het bij ons als heel fijn te ervaren, ze willen zelfs in het weekeinde of tijdens de vakantie komen." Popi probeert hun structuur te geven in de middaguren.
Aanmelden voor Fundashon Yuda Yu gaat via het schoolhoofd van Kolegio Annie Koenraad en Kolegio Elis Juliana. Zij signaleren welke kinderen opvang en structuur missen. "De subsidie is slechts toereikend voor zes kinderen van het Kolegio Annie Koenraad en zes kinderen van de basisschool Elis Juliana", aldus Spencer. "De wachtlijst wordt steeds langer."

Nachtopvang

De stichting is zich ervan bewust dat sommige ouders 's nachts werken en dat er daardoor ook in de avonduren geen toezicht is op hun kinderen. "In de toekomst willen wij een nachtopvang creëren voor deze kinderen die 's nachts alleen thuis blijven", zeg Spencer die aangeeft dat daar dan wel financiering voor nodig is.
Fundashon Yuda Yu geeft aan dat er veel meer nodig is voor de kinderen van Bándabou op het gebied van opvang en opvoeding, maar ook op andere gebieden. "Er zouden meer initiatieven moeten komen die met elkaar zouden moeten samenwerken."

Valkuilen

Een knelpunt is dat sommige moeders de verantwoordelijkheid voor de kinderen bij de stichting leggen. Ze komen de kinderen bijvoorbeeld niet op tijd ophalen. De familie Fraai rapporteert dat naar het bestuur en de voorzitter gaat dan in gesprek met de ouders om de situatie op te pakken. De stichting houdt gesprekken met de ouders om aan te geven dat de verantwoordelijkheid van het kind bij hen ligt en niet bij de stichting. Om de ouders bewust te maken van hun verantwoordelijkheid gaat de stichting op korte termijn een bijdrage van 25 gulden vragen en bij twee kinderen 40 gulden per maand.

Sociale controle

Als de kinderen naar de middelbare school gaan, stopt de opvang. Bestuurslid Dorethy Janga, huisarts in Tera Kòrá, merkt op dat er kinderen van dertien zijn die het verkeerde pad kiezen doordat er weinig toezicht is. Kinderen vanaf deze leeftijd kloppen aan haar deur met verschillende geslachtziektes en ongewenste zwangerschappen. De stichting wil informatie en opvoedingsondersteuning bieden aan ouders, zodat ze meer structuur kunnen bieden en deze problemen kunnen herkennen en voorkomen. Vaak weten ze niet dat hun kinderen al seksueel actief zijn.

De verantwoordelijkheid en de opvoeding van het kind liggen immers bij de ouders en zij moeten ervoor zorgen dat het kind van een fatsoenlijke opvoeding kan genieten. Ouders geven soms zelf aan niet te weten hoe ze om moeten gaan met hun kinderen.

Food for thought.

Linzen hebben een voordeel over andere peulvruchten

Bruin, geel, rood of welke andere kleur dan ook, linzen blijven peulvruchtensoorten die veel voedingsstoffen bevatten en snel klaar te maken zijn. Nog voedzamer wordt uw soep met veel groenten erdoor, zoals het recept van vandaag.

Tekst: **Miriam de Windt**

Sinds jaar en dag zijn linzen (en andere peulvruchten) een belangrijk onderdeel van ons dagelijkse voedsel. Linzen hebben een voordeel over andere peulvruchten, namelijk ze koken snel zonder dat u ze eerst hoeft te weken.
Linzen zijn in vele soorten en kleuren te verkrijgen, met verschillen in smaak en consistentie. Maar allemaal met bijna gelijke voedingswaarde. Linzen zijn een goede bron van plantaardige eiwitten, voedingsvezels, ijzer en B-vitamines.
Vele plantaardige eiwitten bevatten niet allemaal het volledige spectrum aan essentiële aminiozuren en dienen derhalve te worden gecombineerd met een graanproduct. Zoals rijst, funchi of brood. Of een dierlijk eiwit. Een combinatie met een graanproduct is te verkiezen boven dierlijk eiwit. We eten toch al te veel vlees. Meer plantaardige eiwitten zijn tegenwoordig gewenst, voor jong en oud.
Ten overvloede de mededeling dat vezels zorgen voor een goede darmwerking. Daarnaast verlagen ze uw risico op hart- en vaatziekten, hoge bloeddruk en hoog cholesterol. Tevens zorgen ze voor een lage glycemische index. Dit betekent dat linzen voordelige voedingsmiddelen zijn om uw bloedsuiker op peil te houden.

Miriam de Windt is diëtiste en natural nutritionist.
C 520-6932

Komijn

Komijn is van dezelfde familie als karwij, peterselie en dille. Oorspronkelijk komt komijn uit Egypte, maar tegenwoordig wordt het ook geplant en geoogst in hete gebieden zoals in Noord-Afrika, India en de warme delen van Noord- en Zuid-Amerika. Traditioneel wordt komijn (Indonesische naam: djinten) gebruikt in de Indiase keuken in curry-, groenten- en kipgerechten.
Komijnzaad heeft medicinale eigenschappen en werd al ten tijde van de oude Grieken, Romeinen en Indianen als geneesmiddel gebruikt. Voornamelijk voor een goede spijsvertering. Het kan krampen en gasvorming voorkomen en is tevens een krachtige anti-oxydant. Door te koken met komijn krijgt u drie vliegen in één klap: smaakvol, een helpende hand bij uw spijsvertering en anti-oxydatieve bescherming.

Flatbread

Flatbread of platbrood is eigenlijk de naam voor alle soorten brood dat plat is. Het kan worden gemaakt van deeg zonder gist of deeg met gist dat uitgerold wordt voor het bakken. U kunt in heel veel landen vele varianten van flatbread krijgen: grootte, dikte, vorm, consistentie en ingrediënten. Matzes, tortilla's, chapati's, naan, roti's, pita, pizza, focaccia, arepa's, pan batí en bake vallen allemaal onder flatbread. Ik ben er zeker van dat er nog vele soorten zijn. Flatbreadsoorten zonder gist zijn aan te raden bij gistallergie.
Deze linzensoep is een veganistische maaltijdsoep, zonder ongewenste voedingsstoffen. Het bevat geen verzadigde vetten, geen cholesterol noch te veel zout. De hoeveelheid vetten in deze soep kan niet aangemerkt worden als ongewenst, aangezien het een volledige maaltijd betreft. Wanneer u deze soep eet in plaats van een maaltijd samengesteld uit vlees, groente en een koolhydraatbron, krijgt u evenveel of eventueel zelfs minder vetten binnen. Indien u toch minder vetten wilt, kunt u minder olie gebruiken om de ui, knoflook, selderij, komijn en verse peper te bakken en de wortelen, pompoen en zoete aardappelen tegelijk met de linzen in de pan te doen. De smaak zal wel iets verschillen.

Behalve de berekende vitamines en ijzer, zijn linzen rijk aan magnesium, fosfor, mangaan, zink en koper, vitamines B6, B5 en B11 (respectievelijk pyridoxine, niacine en foliumzuur).

Deze rode linzensoep, gecombineerd met flatbread, al is het een klein stukje, is een volwaardige laag-calorische maaltijd.
Een vegan, laag calorische maaltijd is bij uitstek geschikt voor een balansdag. Bijvoorbeeld na vieringen, feestdagen of activiteiten met veel snacks en/of grote porties vlees.Uiteraard ook geschikt voor een steeds meer noodzakelijke vleesloze dag in uw voedingsgewoonte.

Eet smakelijk en gezond!

Voedingswaarde
voedingsstoffen in ruime hoeveelheid voor 1 portie

Voedingsstoffen Gewenste voedingsstoffen	Hoeveelheid	% DAH	Bron uit het recept
Calorieën/kJoules	286/ 1201	14%	Olie, linzen
Vitamine A	510mcg	64%	Pompoen, wortelen, cilantro
Vitamine B1	0,18mg	18%	Linzen, zoete aardappelen
Vitamine C	30mg	42%	Pompoen, zoete aardappelen, selderij
IJzer	2,6mg	17%	Linzen, pompoen, flatbread, komijn, cilantro, wortelen
Voedingsvezels	8g	27%	Linzen, wortelen, pompoen, flat bread
Vetten	11g	16%	Olijfolie

De percentages zijn berekend op basis van 2000 calorieën (8400 Kjoules) per dag, voor een gezonde volwassene.

Kook mee met May.

Ingrediënten:
¼ cup gewone olijfolie
4 tenen knoflook, fijn gehakt
3 medium wortelen, klein gesneden
2 stengels selderij, klein gesneden
1 witte ui, fijn gesneden
1 theelepel gemalen komijn
½ - 1 promèntè naar smaak, heel fijn gesneden
1 pond pompoen, geschild, zaden verwijderd, klein gesneden
1 oranje zoete aardappel, geschild en klein gesneden
Zout en vers gemalen zwarte peper, naar smaak
6 cups kippenbouillon
1 cup rode linzen, gesorteerd en gewassen
1 bosje cilantro, fijn gehakt
Plat brood en citroenpartjes voor erbij

Bereidingswijze:
De olie in een soeppan met dikke bodem verhitten, de knoflook, wortelen, selderij en ui toevoegen, 10 minuten al roerend bakken. De komijn, de promèntè en de pompoen en zoete aardappel toevoegen, bakken tot de pompoen en aardappel zacht zijn. Met zout en peper afmaken. De bouillon en de linzen toevoegen, aan de kook brengen. Op een klein pitje met de deksel schuin op de pan de soep 20 minuten laten pruttelen tot de linzen gaar zijn.
De soep wat laten afkoelen.
Met de staafmixer pureren. In kommen doen.
Met de cilantro garneren.
Plat brood en citroenpartje er bij serveren.

Fundashon ATM bestaat 10 jaar

'Je hebt geen alcohol, sigaretten

Geen seks voor het huwelijk lijkt een achterhaald begrip. Toch zijn er tegenwoordig nog steeds jongeren die als maagd het huwelijk in willen gaan. Het zijn niet alleen kerkelijken die seksuele onthouding aanhangen. Ook seculieren kiezen voor een (tijdelijk) celibatair leven.

Tekst: **Nelly Rosa** Foto's: **Ken Wong**

Zjumira Wout, voorzitter van ATM. "Seks is kostbaar en is een gave van God."

Fundashon Apstené te Matrimonio (ATM) predikt seksuele onthouding tot aan het huwelijk. Dat doet de stichting om seks bij tieners uit te stellen. Dit jaar bestaat Fundashon ATM tien jaar. "We zijn niet tegen seks. We zijn tegen seks 'parotin', een losbandig seksleven", zegt Zjumira Wout, voorzitter van ATM. "Seks is kostbaar en is een gave van God."

Wout is sinds de oprichting betrokken bij de stichting. Ook voor de oprichting van Fundashon ATM hoorde ze tot de kerngroep van vrijwilligers die spirituele begeleiding gaf aan jonge moeders die bij Kas Bruder Pius waren ondergebracht. "De tienermoeders in het opvanghuis werden steeds jonger. Daardoor beseften we dat we iets aan preventie moesten doen. Het was dweilen met de kraan open. Ons doel was behalve tienerzwangerschappen te voorkomen, jonge moeders te empoweren. Er zijn zoveel meer mogelijkheden voor jongeren om hun tijd in te steken dan seks", zegt Wout.
ATM richt zich nog steeds op tieners. Alhoewel de stichting tegenwoordig ook voorlichting geeft aan kinderen van het funderend onderwijs. "Sommige achtjarigen weten op die leeftijd al veel over seks. Het is niet ongewoon dat jongeren op hun dertiende al seksueel actief zijn. Je hoort al van kinderen van negen jaar die seks hebben, maar dat zijn de uitzonderingen. Ik heb het idee dat de leeftijd waarop jongeren hun maagdelijkheid verliezen daalt", zegt Wout.
Ze is ervan overtuigd dat de boodschap van de stichting niet aan dovemansoren is gericht. "We hebben helaas geen harde cijfers, maar als ik naar scholen ga hebben de meeste jongeren van ons gehoord. Ze weten dat Fundashon ATM met onthouding te maken heeft. Daaraan merken we dat onze naamsbekendheid groot is. Ook de overheid weet van ons bestaan af. We zijn een officiele gesprekpartner van de overheid. Zo hebben we gesprekken gevoerd met het ministerie van Gezondheid, Milieu en Natuur (GMN) waardoor we integraal zijn opgenomen in het lespakket van Biba Amor. Ook zijn we gecertificeerd om de lesmethode te geven. De lesmethode over liefde, relaties en seksualiteit komt uit Nederland en heet daar 'Lang Leve de Liefde!'. In het oorspronkelijke lesprogramma was er geen aandacht voor seksuele onthouding. Daarom werden we door het ministerie van GMN benaderd en is er een module seksuele onthouding in het lesprogramma opgenomen. In principe kunnen scholen ons benaderen om uitleg te geven als die module in de klas wordt behandeld. Voordat onze stichting was opgericht werd seksuele onthouding niet gepresenteerd als een levensvatbaar alternatief", zegt Wout. "Toen we tien jaar geleden begonnen werd tegen ons gezegd dat jongeren niet geïnteresseerd zijn in een leven zonder seks. Daar hebben ze ongelijk in gekregen. Wij ontmoeten jongeren die nee zeggen tegen seks. Het is moeilijk als de kans op seks zich voordoet deze te moeten afslaan. Toch kiezen jongeren daarvoor."
Jongeren die bij de youth rally's van de stichting een gelofte afleggen voor seksuele onthouding tot aan het huwelijk krijgen een ATM-kaart (een speciale kaart in pinpas-formaat). "Ik word regelmatig aangesproken door twintigers die zeggen dat ze zich aan hun gelofte hebben gehouden. Ze vertellen dan dat ze niet onder de peer pressure zijn bezweken. Ook zijn ze dankbaar dat ze zijn gespaard van tienerzwangerschappen die een studie in het buitenland in de weg konden zitten."

Chapo

"Jongeren denken vaak dat het onrealistisch is om als maagd het huwelijk in te gaan. Ze vinden het te hoog gegrepen en chapo (ouderwets, red.). Maar als je eenmaal de voordelen van seksuele onthouding hebt uitgelegd hebben ze er begrip voor", legt Wout uit. Ten eerste is er het gezondheidsaspect. Een seksloos leven betekent ook dat de kans om een seksueel overdraagbare aandoening op te lopen of te verspreiden nihil is. Onthouding is ook de zekerste manier om zwangerschap te vermijden. "Ook personen die geen geloofsovertuiging aanhangen doen aan seksuele onthouding om risico's te vermijden. Ze willen hun toekomst niet in gevaar brengen met een ongewenste zwangerschap. Hetzelfde geldt voor alcohol en roken. Ze zijn er niet in geïnteresseerd omdat ze geen gezondheidsproblemen willen. Alcoholmisbruik is een aanslag op je lever en hersenen. Zij zeggen dat ze geen alcohol, sigaretten of seks nodig om fun te hebben. Ze kunnen op andere manieren fun hebben."
Door geen seks te hebben vermijd je dat je onnodig wordt gekwetst. Ook geeft het je de kans om je zelfvertrouwen op te bouwen. "Het getuigt van zelfvertrouwen als je nee kunt zeggen als je er niet klaar voor bent."
Uit een Amerikaans onderzoek dat onlangs is gehouden blijkt dat millennials minder geneigd zijn om seks te hebben in vergelijking met jongeren dertig jaar geleden. Volgens de onderzoekers komt dit wellicht doordat jongeren langer thuis wonen. Het feit dat ze onder hetzelfde dak als hun ouders leven kan van invloed zijn op hun seksleven. Dat jongeren nu meer op internet zitten, videogames spelen en naar online streamingdiensten kijken zoals Netflix biedt jongeren en jongvolwassenen een alternatief om hun vrije tijd mee door te komen.

Rolemodels

Ondanks alle afleiding als tv en videogames kan men niet om het feit heen dat bij tieners de hormonen door het lijf gieren. De behoefte aan seks is natuurlijk. "Maar dat is geen excuus om voor het huwelijk seks te hebben. Er bestaat ook zoiets als zelfbeheersing. We zijn toch geen honden?", zegt Wout. Ze hoort de meest onvoorstelbare excuses onder de jongeren om zich over te geven aan hun driften. "Als ik niet ejaculeer krijg ik een groot hoofd (mi kabes ta bira grandi). Of mijn klier wordt groot. Andere leugens die de ronde doen is dat als je geen seks hebt dat je friu (frigide) wordt. Een andere veelgehoorde smoes is dat als ik geen seks heb, anderen mij voor homo gaan uitmaken", somt Wout op.
Rolemodels kunnen tieners op andere ideeën brengen en hun inspireren om te wachten met seks.

# of seks nodig om fun te hebben'

"In de Verenigde Staten zijn er celebrities die kiezen voor seksuele onthouding waaronder actrice Julianne Hough en American footballspeler Tim Tebow. Tebow is onlangs getrouwd. De Braziliaanse voetballers Kaká en David Luiz hebben ook verklaard geen seks voor het huwelijk te hebben. Ook Sadie Robertson van de realityshow Duck Dynasty hangt abstinentie aan. Helaas worden de meeste van deze beroemdheden op Curaçao niet gezien als rolemodels. Duck Dynasty, een show over de selfmade familie Robertson, is hier bijvoorbeeld niet zo bekend. Het voorbeeld van Kaká en David Luiz maakte wel een indruk op de jongeren hier. Daarnaast hebben we ons eigen rolemodel. Een van de woordvoerders van Fundashon ATM is de zangeres Æmy NiaFeliz. Ze is een twintiger en nog maagd. Dat maakt wel indruk op de jongeren", zegt Wout.

Bijbel

Fundashon ATM heeft een christelijke grondslag. Volgens de Bijbel is seksualiteit vóór en buiten het huwelijk ongeoorloofd. "De Bijbel zegt dat seks heilig is. Het zou alleen binnen een huwelijk mogen plaatsvinden. Seks buiten het huwelijk is een zonde. De Bijbel zegt: 'Daarom zal een man zijn vader en zijn moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen, en zij zullen tot één vlees zijn'. Die eenheid van vlees interpreteren wij als eenheid van ziel en geest. Het huwelijk tussen een man en een vrouw belichaamt de relatie die Jezus Christus met de kerk, ofwel alle gelovigen, heeft. Als je tot het huwelijk met seks wacht bescherm je deze kern", legt de voorzitter van ATM uit. "Wij geloven dat de mens bestaat uit geest, ziel en lichaam. Tijdens seks vorm je ook op emotioneel niveau een eenheid. Daar staan we vaak niet bij stil. Het gevaar is dat je door de verschillende bedpartners spiritueel-emotioneel afbrokkelt."

"Maak tijd voor je partner. Wakker het vuur aan, blus het niet."

Door de strenge leer kan de impressie ontstaan dat ATM seks groezelig vindt. "Er zijn religies die menen dat seks slechts dient voor de voortplanting. Wij geloven dat seks ook voor je plezier kan dienen. Seks is weliswaar nog steeds een taboe in onze samenleving, maar seks is een gave van God. Je kunt ervan genieten binnen het huwelijk. Dat wordt ook in onze kerk, de pinkstergemeente Sentro Grasia Abundante, gepredikt. Maak tijd voor je partner. Wakker het vuur aan, blus het niet."

Toekomst

Wout hoopt dat in de toekomst meer kerken het werk van Fundashon ATM zullen omhelzen zodat ze het samen kunnen dragen. Ook wil de stichting haar missie uitbreiden. Behalve seks parotin wil de stichting jongeren ook wijzen op de gevaren van drugs, alcohol en agressie. Daar is de stichting al mee begonnen onder de naam Anti-Dasa (droga, alcohol, seks parotin en agressie). Onlangs is in het kader van het tienjarig jubileum een anti-Dasa bijeenkomst gehouden. Er zullen meer activiteiten rond het jubileum worden georganiseerd. "Aan het eind van het jaar willen we een viering houden rond het jubileum", zegt Wout.

"Doordat de kerk dit jaar ook een mijlpaal beleeft – de kerk bestaat dit jaar twintig jaar – willen we het feest rond het einde van het jaar organiseren." In oktober heeft Sentro Grasia Abundante een groot feest. Verder wil de stichting groeien. Fundashon ATM bestaat uit zeven vrijwilligers. De stichting kent een leegloop van jonge vrijwilligers die naar het buitenland vertrekken voor een vervolgstudie.

"We willen meer jongvolwassenen rekruteren die betrokken willen zijn bij de stichting, zodat we een grotere poule van jongeren hebben die we kunnen inzetten voor presentaties aan scholen, clubs en jeugdgroepen. Ook dromen we ervan om een eigen clubhuis te hebben. Nu maken we nog gebruik van de kerkruimte, maar we voelen dat er een vraag is naar een plek waar jongeren naar toe kunnen als ze niet op zichzelf willen zijn of niet willen toegeven aan peer pressure. Het clubhuis moet een plek zijn waar jongeren elkaar op een gezonde manier kunnen ontmoeten."

Bedrijfssluiting; een dreiging voor iedere ondernemer

Het ministerie van Financiën heeft een prioriteitenlijst voor controles van de Stichting Overheidsbelastingaccountantsbureau (BAB) opgesteld. De BAB verricht daarom steeds meer controles op het gebruik van het fiscaal kasregistratiesysteem. Daarnaast wordt ook de administratie van ondernemers gecontroleerd. Indien niet wordt voldaan aan de verplichtingen, kan het bedrijf worden gesloten.

Tekst: **Ingemara Bak** en **Harley Offerman**

Deze acties lijken misschien gericht te zijn op een bepaalde groep ondernemers. Echter, in werkelijkheid loopt iedere ondernemer het risico van bedrijfssluiting.

De bedrijfslocatie kan natuurlijk niet zomaar worden gesloten. Indien er sprake is van een overtreding, krijgt de ondernemer eerst een schriftelijke waarschuwing. Bij een tweede overtreding wordt een last tot herstel opgelegd. De ondernemer krijgt dan minimaal een week om de overtreding te herstellen.
Wordt de overtreding hersteld en is bij de overtreder gedurende een jaar geen andere overtreding geconstateerd, dan vervallen de schriftelijke waarschuwing en de last tot herstel. Mocht de ondernemer na de zogenoemde begunstigingsperiode wederom in overtreding zijn, dan volgt sluiting van de bedrijfslocatie. De sluiting duurt de eerste keer drie dagen en kan bij terugkerende overtredingen oplopen tot een jaar.

Wanneer is er sprake van een overtreding? De bedrijfssluiting was in eerste instantie uitsluitend bedoeld voor ondernemers die niet voldoen aan de verplichting om een fiscaal kasregistratiesysteem te gebruiken. De overtredingen die kunnen leiden tot bedrijfssluiting zijn dit jaar echter uitgebreid. Het niet voldoen aan de administratie- en/of bewaarplicht wordt nu ook beschouwd als een overtreding die kan leiden tot bedrijfssluiting.

Uitvoering
De regeling is doeltreffend. Het raakt de ondernemer waar het hem de meeste pijn doet, namelijk in zijn portemonnee. Om die reden moet de uitvoering van deze regeling ook uiterst zorgvuldig plaatsvinden. Volgens de toelichting bij deze regeling wordt een waarschuwing slechts gegeven indien de overtreding een juiste heffing van de omzetbelasting in de weg staat. Dat in de praktijk niet altijd de juiste mate van zorgvuldigheid wordt gehanteerd, blijkt uit de volgende voorbeelden.

Mededeling van klanten
De BAB schijnt bij haar controles uit te gaan van mededelingen van klanten, zonder de ondernemer zelf de kans te geven om deze mededeling te weerleggen. Indien een klant die net een aankoop heeft gedaan zegt geen kassabon te hebben ontvangen, dan wordt er bij de winkelier een overtreding geconstateerd omdat deze kennelijk geen kassabon heeft verstrekt. Of de klant de kassabon niet heeft gekregen, of dat hij deze al heeft weggegooid, of dat de klant aan de winkelier heeft gemeld dat hij de bon niet wil, wordt niet onderzocht.

Niet identificeren
In de toelichting bij de regeling staat ook dat er sprake kan zijn van een overtreding indien de ondernemer geen geldig paspoort, rijbewijs of identiteitskaart bij zich heeft. Het is de vraag in hoeverre het feit dat de ondernemer zich op dat moment niet kan identificeren, een juiste heffing van de omzetbelasting in de weg staat. Maar dit feit kan dus wel ertoe leiden dat zijn bedrijf wordt gesloten.

Leverancier voldoet niet
Een leverancier die goederen levert aan een ondernemer moet daarbij in beginsel een factuur verstrekken. Deze factuur moet aan een aantal vereisten voldoen. De factuur moet onder meer de naam, het adres, het Crib-nummer en het door de Kamer van Koophandel toegekende registratienummer van de leverancier vermelden. Indien een ondernemer een factuur van een leverancier ontvangt, moet de ondernemer volgens de BAB controleren of deze aan alle vereisten voldoet. Is de factuur niet volledig, bijvoorbeeld het Crib-nummer is niet vermeld, dan mag de ondernemer deze niet accepteren. Door een onvolledige factuur in zijn administratie, voldoet de ondernemer volgens de BAB dus niet aan zijn administratieplicht. Dit kan leiden tot sluiting van het bedrijf. Het lijkt onredelijk dat (relatief lichte) overtredingen van anderen aan de ondernemer worden toegerekend met als gevolg dat zijn bedrijf wordt gesloten.
Door uitbreiding van het begrip 'overtreding' is de sanctie van bedrijfssluiting een dreiging voor iedere ondernemer. Uit de genoemde voorbeelden blijkt dat de BAB al snel kan constateren dat niet of niet volledig is voldaan aan de verplichting om het fiscaal kasregistratiesysteem te gebruiken of aan de administratie- en/of bewaarplicht. De sanctie van bedrijfssluiting heeft grote financiële gevolgen voor de ondernemer en daarmee voor de economie van Curaçao. De gronden waarop deze sanctie wordt opgelegd moeten dan ook redelijk zijn en bovendien moet deze sanctie zorgvuldig worden toegepast. Zoals uit bovenstaande voorbeelden blijkt kunnen in de praktijk bij zowel de redelijkheid als de zorgvuldigheid vraagtekens worden gezet.

Mr. Ingemara Bak en mr. Harley Offerman zijn werkzaam bij PricewaterhouseCoopers Curaçao als belastingadviseurs. In deze rubriek wordt over diverse fiscale onderwerpen geschreven.

Puzzels.

PRIJSPUZZEL

HORIZONTAAL
1 voorzetsel, **4** chocoladesnoepje, **9** bestuurder van een klooster, **11** afstamming, **13** behaalde punten, **15** opstap, **16** Griekse onheilsgodin, **18** verdovend middel, **20** tik, **21** benaming van een boek, **23** deel van een kachel, **24** hoog oprijzen, **26** talisman, **27** werelddeel, **28** jonge militair, **31** Japanse rijstdrank, **34** vogel, **35** uitroep van vreugde, **37** groot hert, **39** Europeaan, **40** rekenkundige term, **41** bevrachter, **43** schuld aan de bank, **44** wedstrijdonderdeel, **45** beroep, **46** korte kous.

VERTICAAL
2 schriftelijk bewijsstuk, **3** specerij, **4** vader, **5** République Française, **6** alfabet, **7** Nederlandse Spoorwegen (afk.), **8** milieuvriendelijk (voorvoegsel), **9** wijsgeer uit de oudheid, **10** scherprechter, **12** wapen, **14** grootouder, **15** Europese vrouw, **16** pose, **17** telwoord, **19** leidinggevende, **21** vereerd symbool, **22** wild dier, **24** bijwoord, **25** baat, **29** grote steen, **30** tijdmaat, **32** onbepaald voornaamwoord, **33** slot, **35** koeienmaag, **36** verbod, **38** scheepsvloer, **40** van de, **42** Egyptische god van de zon, **43** lidwoord.

1	2	3	■	4	5		6		7	8	■	9	10	
■	11		12			■		■	13		14			■
15					■	16		17	■	18				19
20				■	21				22	■	23			
	■		■	24						25	■		■	
26						■		■	27					
	■		■	28		29		30			■		■	
31	32		33	■	34					■	35		36	
37				38	■	39			■	40				
■	41				42	■		■	43					■
44			■	45							■	46		

Uit de inzendingen van de Amigoe-puzzel van vorige week is als winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

Y.Smit
B.Strenastraat 8
Aruba

Willem de la Parra
Kaya Ruda 15
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie ophalen op het kantoor van de Amigoe. Curacao: Kaya Fraterna di Skèrpènè z/n tot drie uur n.m. Aruba: Bilderdijkstraat 16-2 tijdens kantooruren. Bonaire: Shon Ma Carolina, Kaya Nikiboko Noord 18.

Oplossingen moeten zowel op Curaçao als Aruba zijn ingediend op woensdag voor 12:00 uur. Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden: Amigoe-puzzel.
Vanuit Bonaire kan de oplossing gefaxt worden naar Curaçao: (00599-9) 767-4744.

ZWEEDSE PUZZEL

vogel / soort koekje; gezet; naschrift / twintigjarige; koker; opsomming / fijn; Japanse parelduikster

ledigheid / stadsmuur

grosso modo; kilowatt / Z.-Amerik. drank; onbelemmerd / tocht; gevoelig

roem / klankgelijkheid; modegek / symbool tantalium; rivier in Rusland

chaos / eb of vloed; nieuw / laatstgenoemde

cursieve drukletter

koetshuis; plaats in Duitsland

CRYPTOGRAM

1			2					
	■	■		■				
3								
	■	■		■	4	5		6
7		8		9	■		■	
	■		■		■		■	
10								
	■		■		■		■	
	11							

HORIZONTAAL:
1. Oefentijd op de Engelse planken (5); **3.** Zijde van een werkgebied (5); **4.** Goed vervuild (4); **7.** Net besluit van een brief in het leger (5); **10.** Het is niet gemaakt, dat spreekt vanzelf ! (9); **11.** Het laatste signaal van een telegrafist (8).

VERTICAAL:
1. Overeenkomen met repen (7); **2.** In de stal en in de klas (5); **5.** Belemmering op weg naar de vrijheid (6); **6.** Zeilen laten groeien (6); **8.** Snater van een slang (5); **9.** Gebruikt drugs bij de brandweer (5).

WOORDZOEKER

S	T	E	W	A	R	D	E	S	S	T	H	M
T	H	IJ	V	G	S	N	A	U	U	N	C	E
R	R	O	G	O	D	T	B	A	E	R	S	D
IJ	N	E	N	A	R	Y	R	V	R	D	I	A
D	E	E	I	G	E	S	A	O	O	N	T	V
K	G	R	D	L	K	R	T	O	N	R	A	R
R	A	L	L	E	G	O	R	I	E	O	M	I
E	T	O	E	K	E	N	N	I	N	G	O	T
E	R	K	E	I	T	S	I	G	O	L	R	M
T	O	A	B	L	R	M	S	D	R	A	A	E
E	P	A	F	A	I	A	E	Y	M	L	A	E
M	P	L	A	T	C	K	S	H	D	S	L	S
G	A	Z	E	L	L	E	A	E	C	O	A	T
I	R	R	E	P	O	L	T	H	C	A	W	E
H	E	N	G	S	T	IJ	O	O	W	H	P	R
N	E	K	K	E	D	K	A	D	N	E	T	A

In deze mengelmoes van letters zijn al de onderstaande woorden verstopt. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen dan regel voor regel van links naar rechts gelezen de oplossing van deze puzzel.

AARDS
ACETON
AFBEELDING
ALLEGORIE
APACHE
ARIADNE
AROMATISCH
ASTRONOOM
AVOND
DAARNA
DAKDEKKEN
DWAAS
ESDOORN
GAZELLE
GRAVEN
HENGST
HONGKONG
IMITEREN
LOGISTIEK
LOKAAL
MARGE
MORAAL
ODYSSEE
ONSMAKELIJK
RAPPORTAGE
RASECHT
RITMEESTER
SCHOK
STEWARDESS
STRIJDKREET
TOEKENNING
TRAMHALTE
TREIL
TROLLEYBUS
VADEM
VIRUS
VORSTIN
WACHTLOPER

© Sanders Puzzelboeken/161001

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

LIGHT

			5			1		
4			9	6	7			
	6			1		4		9
	4	1	8				7	
			3					8
	7					9		2
5		6	4	9		7		
	8				3		9	6
	2	7				5	3	

HEAVY

	6			4	1			
	7					5		
1		2		3				
2		6						1
	8		7				9	
	5	3		6				
		5	2	8				
						3	6	

OPLOSSINGEN VORIGE KEER

Light

1	4	8	7	6	9	5	2	3
2	6	5	1	3	4	9	8	7
7	3	9	5	8	2	1	6	4
9	7	1	4	2	8	6	3	5
6	8	4	3	5	1	7	9	2
5	2	3	6	9	7	8	4	1
3	1	6	9	4	5	2	7	8
8	9	7	2	1	3	4	5	6
4	5	2	8	7	6	3	1	9

Heavy

5	2	1	9	7	8	3	6	4
9	6	3	2	4	5	8	1	7
8	7	4	1	3	6	2	9	5
6	8	7	3	9	2	4	5	1
2	1	9	4	5	7	6	8	3
3	4	5	8	6	1	7	2	9
4	9	8	5	2	3	1	7	6
1	3	6	7	8	9	5	4	2
7	5	2	6	1	4	9	3	8

Cryptogram:
Horizontaal: 1. Canon; 3. tocht; 4. kust; 7. helft; 10. reparabel; 11. grondlijn.
Verticaal: 1. Catcher; 2. ophef; 5. uitbal; 6. tillen; 8. loper; 9. toren.
Woordzoeker:
ANKERKADER

Zweedse puzzel

■	B	■	T	■	N	■	L	■	R	■	V
L	A	R	I	K	S	■	S	L	E	U	R
■	L	■	N	E	■	O	D	I	N	■	Ÿ
S	A	N	■	U	E	D	■	D	T	P	■
■	T	O	U	R	N	E	E	■	R	I	O
T	U	T	U	■	D	U	I	Z	E	N	D
■	M	A	R	T	E	R	■	B	E	T	E

Prijspuzzel

G	O	R	I	L	L	A	■	A	Z	T	E	K	E	N
■	K	■	K	O	O	L	V	L	I	E	G	■	R	■
B	I	L	■	G	E	S	E	L	E	N	■	N	I	S
IJ	D	E	L	■	F	O	R	E	L	■	P	A	C	T
L	O	N	E	N	■	F	T	E	■	B	I	Z	A	R
E	■	S	N	O	B	■	O	■	P	O	L	O	■	E
R	A	K	E	N	■	L	O	K	■	L	A	M	E	L
E	L	A	N	■	K	O	R	E	N	■	V	E	T	E
N	O	P	■	P	R	O	N	K	E	N	■	R	E	N
■	H	■	K	L	O	D	D	E	R	E	N	■	R	■
B	A	D	M	U	T	S	■	R	O	E	M	R	IJ	K

Beroep onder de loep.

‘Met toeristen praat je snel heel veel’

Robby Mangroo (39) is een man met passie voor zijn werk. Samen met Mita Busropan (29) zorgt hij ervoor dat twee Italiaanse restaurants en een likeurshop in Punda draaiende worden gehouden. Hij staat er altijd met een glimlach, houdt wel van een praatje en geniet van de toeristen en lokalen die bij hem een hapje komen eten.

Tekst en foto:
Kim van der Meer

Mita Busropan en Robby Mangroo.

Wat houdt je werk in?

“Ik werk als ober bij Pronto Pizza en Waterfort Boogjes, maar ik doe nog veel meer, zoals mensen ontvangen en producten bestellen. Verder help ik ook bij de Likeurshop. We doen hier eigenlijk alles samen, vooral mijn collega Mita en ik. Wij zijn een soort supervisors. Er staat nog één iemand boven ons en dat is de baas. Wij hebben nog obers onder ons en die serveren alleen. Wij begeleiden ze en als er iets misgaat, zijn wij daar verantwoordelijk voor. Dit werk doe ik acht uur per dag, zes dagen per week. De ene keer sta ik hier en de andere keer bij het andere restaurant. Ik heb geen vaste werktijden. Het hangt ervan af wanneer ik waar nodig ben, want bij Pronto Pizza en de Likeurshop sluiten we om vijf uur de deuren en Waterfort Boogjes sluit om half elf. Als ik dus alleen bij Pronto Pizza sta, hoef ik ‘s avonds niet meer te werken.”

Hoelang doe je dit werk al?

“Ik werk al bijna vijftien jaar voor dit bedrijf. Daarvoor werkte ik voor een ander Italiaans restaurant als parttimer. Het was een goed draaiend restaurant, maar de eigenaar heeft het verkocht en de nieuwe eigenaar wilde niet verdergaan met het restaurant. Toen ben ik op zoek gegaan naar een nieuw baantje en kwam ik hier terecht.”

Wat vind je het leukste aan je werk?

“Om eerlijk te zijn, vind ik de gasten het leukste. Ik houd heel erg van praten. Het hangt natuurlijk wel van de gasten af, want soms heb je gasten met een slecht humeur en reageren ze dat op jou af. Met toeristen praat je snel heel veel. Toeristen willen dingen over jou weten en dingen over het eiland. Soms nodigen ze je ergens voor uit. Je gaat dan met ze mee op stap of uit eten. Ik vind dat altijd erg leuk!”

Wat vind je het minst leuke?

“Het minst leuke vind ik als mensen een slecht humeur hebben. Ik bedien ze gewoon, alleen ik praat dan niet veel met ze en probeer ze een beetje op afstand te houden. Ik kom alleen langs als ze iets willen bestellen. Ik probeer wel altijd op een nette manier te handelen, maar je behandelt ze toch anders dan wanneer ze aardig en vrolijk zijn. Mensen met een slecht humeur willen toch meestal alleen gelaten worden en gewoon een hapje eten.”

Wat was je geweest als je dit werk niet had gedaan?

“Ik heb altijd van koken gehouden. Eigenlijk wilde ik chef-kok worden, maar ik had toen geen idee dat een chef-kok zoveel kon verdienen. Ik kwam daar pas zes jaar geleden achter, dus ik had daar wel een beetje spijt van. Als ik dit eerder had geweten, had ik mijn plannen zeker doorgezet. Ik heb verder geen spijt van wat ik nu doe. Ik kook hier niet, daar zijn andere koks voor. Ik kan wel Italiaans koken, maar het is me hier wat te eentonig. Ik houd ervan om te experimenteren, niet om elke dag dezelfde pizza’s te bakken.”